

Tako bi lahko živeli skupaj

Festival EDO: Filmski festival o mestih, urbanosti in arhitekturi, Ljubljana, 9. do 13. avgust 2021

AJDA BRAČIČ

»Vprašali smo se, kakšne spremembe lahko ponudi socialna stanovanjska gradnja. Vendarle mora obstajati alternativa, ki leži med gradnjo blokovskih naselij brez vsakršne svobodne izbire in neskončnim širjenjem mest.« Te besede na samem začetku filma **Such Stuff as Dreams are Made On** (Der Stoff, aus dem Träume sind, 2019) režiserjev Lotte Schreiber in Michaela Rieperja izgovori eden izmed arhitektov obsežne stanovanjske soseske Terrassenhaussiedlung v avstrijskem Gradcu. Soseska, katere gradnja je bila zaključena leta 1975, je sestavljena iz 531 stanovanjskih enot 24 različnih tlorisnih tipov velikosti med 45 in 150 m². Štiri glavne stavbe monumentalnega videza že od vsega začetka generirajo močno skupnost, ki odločno nasprotuje stereotipni predstavi o izoliranosti posameznih gospodinjstev v velikih modernističnih soseskah in odtujenem življenju mest. Ta skupnost se je že zelo zgodaj po nastanku formalno organizirala v odbore in delovne skupine, ki še danes skrbijo za samoupravo soseske, med drugim pa oddajajo celo lasten televizijski kanal. Kaj bo z avtonomijo in demokratično ureditvijo skupnosti, ki zdaj še kljubuje družbenim pritiskom, ko se bo prva generacija prebivalcev zaradi starosti utrudila časovno zahtevnega vodenja teh organizacijskih skupin, skrbi enega mlajših stanovalcev, ki je v soseski tudi odrasčal. Pri mlajših generacijah prebivalcev opaža pomanjkanje časa in volje za vključevanje v dejavnosti soseske ter prepozna nevarnost, da bi v njeno strukturo vstopil zunanji upravitelj – s tem pa bi bil izvorni samoupravni koncept Terrassensiedlung bistveno osiromašen.

Tretja edicija filmskega festivala EDO, filmskega festivala o mestih, urbanosti in arhitekturi, katerega ime je poklon

enemu najvidnejših arhitektov slovenskega modernizma, Edvardu Ravnikarju, je letos potekala med 9. in 13. avgustom. Lokacija festivala – bežigrajski ustvarjalni laboratorij Krater, ki je vzniknil na mirujočem gradbišču bodoče sodne palače – je tokrat deloma narekovala tudi njegovo vsebino. Nabor dokumentarnih filmov raznolikih avtorskih pristopov se je tako povečini ukvarjal s temami sonaravnih in skupnostnih urbanih praks, ki so tudi jedro delovanja organizatorja festivala: društva prostoRož, poleg katerega pri delovanju Kraterja sodelujejo še društvo Trajna, Zavetišče za zavržene rastline in Društvo za permakulturo. Če bi želeli iskati rdečo nit, ki bi vse filme povezala v celoto in uglasila njihovo sporočilo, bi se najverjetneje zaustavili prav pri zavestnem iskanju alternativ obstoječim načinom soočanja s prostorskimi realnostmi, potrebami in procesi, kar izpostavlja tudi arhitekti z začetka uvodnega filma, in pri iskrenem čudenju nad bogastvom življenjskih možnosti, ki jih ponujajo mesta. To čudenje pa ne ostaja le na ravni teoretičnega navdušenja nad kuriozitetami, temveč vedno vključuje tudi aktivno povabilo k razmisleku in delovanju v lastni okolici. Nabor filmov lahko zato razumemo kot identifikacijo nekaterih nevralskih točk in najbolj perečih izzivov, pred katere nas danes postavlja urbani prostor, ki je obenem poziv k aktiviranju in participaciji, k spreminjanju lastnega mesta.

Pet večerov pod Kraterjevimi krošnjami je poleg petih filmov zaznamovalo tudi pet povezanih pogovorov s filmskimi ustvarjalci in strokovnjaki z različnih področij. Ti so povzeli problematike sodobnega mestnega življenja v obsežnem loku, ki se je vzpenjal od samoorganiziranih stanovanjskih skupnosti v Avstriji v gostujoči projekciji prvega večera po izboru

IŠSP – Inštituta za študije stanovanj in prostora, do **Nature Urbane** (Natura Urbana: The Brachen of Berlin, 2017, Matthew Gandy), dokumentarnega filma o biodiverziteti zapuščenih koščkov Berlina, prek **City Dreamers** (Joseph Hillel, 2018) o štirih ženskah v poklicih, povezanih z urejanjem prostora, ki so kljub izjemnim dosežkom ostale v senci svojih moških kolegov, pa **Melting Souls** (Norilsk, L'Étreinte de glace, 2018, François-Xavier Destors), brutalnega in poetičnega orisa življenja v ruskem mestu Norilsk, in vse do filma **Havana, From On High** (2019, Pedro Ruiz), v katerem smo lahko prisluhnili tistim prebivalcem kubanske prestolnice, ki so spričo stanovanjske stiske pobegnili v bivališča na strehah. Na relacijah med tematikami posameznih filmov, ki očrtujejo približno ozemlje današnje prostorske problematike, je filmski izbor predstavil paleto fenomenov, ki jih lahko beremo kot produkte okoliščin, ravno toliko pa tudi kot zametke njihove razrešitve. Ob tem je obžalovanja vredno, da se je filmskih projekcij zaradi omejenosti prostorskih kapacitet in veljavnih ukrepov lahko udeležilo le majhno število ljudi (brezplačne vstopnice pa so pošle zelo hitro!), ki so, vsaj na prvi pogled, po svojem strokovnem in poklicnem ozadju povečini spadali v skupine, ki jih tovrstne problematike tako ali tako zanimajo ali zadevajo in so z njimi vsaj v grobem že seznanjeni. Dokumentarne filme, ki smo si jih lahko ogledali na festivalu EDO, bi bilo smiselno uvrstiti vsaj v programe največjih domačih kinematografov, če že ne na spored nacionalne televizije v času največje gledanosti.

Temu v prid ne govori le kakovost filmov, ki so se vsi po vrsti izkazali za izvrstne filmske izdelke, temveč tudi in predvsem njihova tematika, ki zadeva večino prebivalstva. Prostor nam je vendar vsem skupen, načini upravljanja z njim in razporejanja elementov znotraj njega pa so družbena dejanja z izjemno dolgoročnimi posledicami. Stanovanjska stiska v slovenskih mestih je realnost, s katero se vsakodnevno soočajo pripadniki najrazličnejših skupin, ki jim je skupna ekonomska ranljivost. Sodelovanje in samoorganizacija, ki ju na primerih izbranih sosesk v Avstriji med letoma 1975 in 2015 tematizira film *Such Stuff as Dreams are Made On*, ponujata enega izmed mogočih načinov reševanja te problematike. Stanovanjske zadruge ali samoupravne skupnosti bi lahko ponudile zares vzdržno rešitev za marsikoga, življenje v tovrstnih skupnostih pa ima kljub izrazitemu strahu laične javnosti pred izgubo zasebnosti več pozitivnih kot negativnih plati. Prav koncizno in mestoma duhovito predstavljanje obeh aspektov samoupravnih stanovanjskih skupnosti je tisto, kar dela film Lotte Schrieber in Michaela Rieterja zelo gledljiv, njegovo sporočilo pa je zaradi celovitosti in

nepristranskosti še toliko bolj prepričljivo. Film brez zunanje zgodbe sijajno predstavi usode posameznih skupnosti, ki jih obravnava, muzanje in zadrege polni premolki, pri katerih se kadri pomudijo le hip dlje, kot bi pričakovali, pa učinkuje neverjetno simpatično. Stanovalci PKW Graz Raaba, ki skupaj prebivajo že štirideset let, povsem iskreno povedo, kaj jih pri sostanovalcih moti (»Nekdo vedno spušča mačko na dvorišče, nekdo drug vsako nedeljo peče pečenko itd.«), a so kljub vsemu ostali tesno povezana skupnost. Zanimiv je tudi njihov opis sprememb v odnosih, ki so se zgodile od njihove vselitve v skupnostni kompleks: na začetku so puščali vrata stanovanj odprta in se ves čas obiskovali, saj so si tudi sami tako predstavljali skupnostno življenje, s časom pa je postalo jasno, da si ne želijo neprestanega druženja. V štirih desetletjih so tako razvili svojevrsten kodeks vedenja, ki spodbuja dobro sosedstvo in medsebojno pomoč, hkrati pa dopušča tudi povsem neodvisno življenje znotraj lastne stanovanjske enote. Te enote so bile že spočetka zasnovane kot dovolj velike, da jih je bilo s spreminjanjem potreb moč pregraditi in razdeliti na več manjših: v nekatere razpolovljene enote so se tako vselile družine otrok prvotnih naseljencev. To je to, kar so si želeli, ugotavljajo vsi po vrsti. S pripravljenostjo na kompromise in konstruktivno debato so si ustvarili skupnost, znotraj katere je bivanje lažje. Podobno povesta mlada starša, ki bivata v soseski Wohnprojekt Wien, zgrajeni leta 2014. Sta zelo vključena v aktivnosti skupnosti in sestanki, ki so nujni za implementacijo sociokratičnega odločanja, zahtevajo dosti več časa, kot če bi odločanje prepustili zunanjemu upravniku – vendar pa sosedo poznata in jim zaupata, znotraj bivalnega okolja pa so njune pobude slišane in uresničene. Tega, se strinjata, ne bi zamenjala za bivanje v klasični soseski.

Da se upada angažiranosti spričo menjave generacij ni bati, kot premišljuje prebivalec graške Terrassensiedlung, dokazuje stanovanjska skupnost Willy*Fred iz Linza, tudi predstavljena v prvem festivalskem filmu. Njihova zgodba je navdušujoča še posebno za tiste posameznike, ki si želijo ustvariti prvi dom v mestu, pa za to sami nimajo potrebnih sredstev. Člani skupnosti so si zamislili finančni načrt, s katerim so kot povezana skupnost prepričali uradnike in pridobili visok bančni kredit za nakup dotrajane stavbe v Linzu. S plačevanjem nizkih najemnin zdaj odplačujejo kredit, stavba pa je prešla v last njihove zadruge. Ko bi odplačali ves kredit, bi torej lahko zaživel brez najemnin, le z minimalnimi stroški – a tega nočejo, zatrjuje eden izmed ustanoviteljev. Namesto tega bodo najemnine plačevali še naprej, s pridobljenimi sredstvi pa kupili novo stavbo in omogočili organsko nadaljevanje

projekta. Kaj nas ovira pri tem, da bi podoben sistem uvedli tudi pri nas? Pričujoči članek se ne bo spustil v iskanje krivca med akterji na polju slovenske stanovanjske politike, niti ne bo ugibal, ali za osnovanje zadruge pri nas morda sploh ni dovolj zanimanja in je treba zavedanje o tej opciji šele ponovno zgraditi. S povsem zavestnim poskusom izogibanja kukanju čez severno mejo po načelu »trava je tam bolj zelena« pa lahko rečemo, da alternative – tudi fizično – niso daleč, le gledati je treba znati v pravo smer. Večji od skoka čez mejo je namreč miselni preskok, h kateremu pa nam lahko pomagajo prav filmi, kot je *Such Stuff as Dreams are Made On*.

Letošnji mednarodni arhitekturni bienale, ki si ga je še do novembra moč ogledati v beneških Giardinah, v svojem naslovu zastavlja vprašanje *Kako bomo živeli skupaj?*. Kurator Hashim Sarkis pojasnjuje, da je vprašanje prav toliko družbeno in politično, kot je prostorsko. »Vsaka generacija to vprašanje zastavlja drugače in nanj drugače odgovarja. Hitro spreminjajoče se družbene norme, rastoča politična polarizacija, podnebne spremembe in gromozanske globalne neenakosti pa so nas primorale, da si to vprašanje zastavimo bolj silovito in mnogo širše kot doslej,« je v enem izmed intervjujev povedal Sarkis. Sodelovanje strokovnjakov s področja prostorskih, družboslovnih, ekonomskih in naravoslovnih znanosti, ki ga izpostavlja tudi bienale, predstavlja prekinitev z dosedanjo neproduktivno izolacijo posameznih strokovnih ved v mehurčke. Urbanost – tako lahko beremo tudi EDO – je stvar nas vseh, prostorske problematike pa lahko rešujemo tako z velikimi zamahi, ki jih povzročijo sistematičen pritisk na odločevalce, kot tudi z lokaliziranimi, akupunkturnimi posegi, ki okoli sebe generirajo skupnost in sprožajo povezovanje posameznikov, kar neizogibno privede do prepletanja znanja in celovitejšega pristopa k iskanju rešitev. Kolikor je EDO filmski festival o mestih, urbanosti in arhitekturi, na katerem smo prek predstavljenih filmskih izdelkov lahko začutili moč urbane skupnosti in potenciale, ki jih odpira nenehno samo-porajanje mestnega življenja, pa obenem ponuja tudi otipljiv primer udejstvovanja prav takšne urbane skupnosti. Krater – opuščeno gradbišče – je zaživel po zaslugi nekaj zavzetih posameznikov in organizacij, ki so bile sposobne prepoznati vrednost tega divje zelenega mestnega prostora zunaj konvencionalnih predstav, kako naj bo videti park ali skupnostni prostor. Festival, ki se je na tem kraju odvijal, je le eden izmed široko razpredenih krakov dejavnosti, vseh po vrsti usmerjenih v akupunkturno rehabilitiranje mestnih skupnosti in opolnomočenje prebivalcev, da vajeti v svojih soseskah

prevzamejo v svoje roke. Prav s tem namenom so bile po projekcijah filma organizirane diskusije, pogosto že od samega začetka odprte tudi za vprašanja iz publike. Za šankom so točili limonado ter gin in tonic, stregli so burek, (vsaj na videz) je bilo mogoče pristopiti h komurkoli izmed prisotnih in se zapotiti v produktivno debato o skupni prostorski prihodnosti. Kot je na festivalih v navadi, torej nikakor ni šlo zgolj za filme, čeprav so bili prav ti iztočnica za druženje in razmislek – EDO je vsekakor tudi prototipni primer, kako lahko poteka organizacija znotraj skupnosti in kako prijetno ter bogato je lahko življenje v mestih. Delovanje organizatorjev festivala predlaga alternative in ne le sprašuje, temveč odgovarja: tako bi lahko živeli skupaj. Na takšen način bi lahko preoblikovali svoje poglede in prevrednotili svoje prioritete. To nikakor ni edini, niti edini pravi način – je pa zagotovo eden boljših. ■